

ESTRADA IR MUZIKINĖ SAVIVEIKLA SOVIETŲ LIETUVOJE AŠTUNTO IR DEVINTO DEŠIMTMEČIŲ SANDŪROJE: ALTERNATYVIŲ FORMŲ KŪRIMAS IR PASKUTINIS DIKTATAS

Birutė Kuklytė

Doktorantė
Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Naujosios istorijos katedra
Mob. tel. 8 687 227 27
El. paštas: birute.kuklyte@cr.vu.lt

Lietuviškos roko arba jaunimo muzikos (ilgą laiką gyvavusios su muzikinės saviveiklos iškaba) ir kultūros raidos kontekste devintasis dešimtmetis dažniausiai linksnuojamas kaip filmo „Kažkas atsitiko“ (1986), beprecedenčių Roko maršų per Lietuvą (1987–1989), naujos pop- ir roko scenos atsiradimo laikotarpis. Tą daro tiek iki šiol negausios lietuviškos roko kultūros tyrinėtojų akademinės studijos, tiek publicistiniai bandymai. Lietuviško roko pionierių veikla 1965–1980 m. sudėliota elektroninėje enciklopedijoje¹. Tačiau tarp dviejų roko festivalių – paskutinio „Opus“ (1982 m.) ir pirmosios „Lituanikos“ (1985 m.) – lietuviško roko istorijoje akivaizdžiai trūksta kelių puslapių. Juos derėtų skirti devintojo dešimtmečio pirmoje pusėje vykusiai paskutinei „anti-rokinei“ mobilizacijai, kitaip – estrados drausminimo kampanijai, kuria tikėtasi pažaboti saviveiklinius roko ir profesionalius estradinius kolektyvus, diskotekas. Iš dalies šios kampanijos prielaidos buvo aštunto ir

devinto dešimtmečių sandūroje muzikinėje saviveikloje ir profesionaliojoje estradoje susiklosčiusios alternatyvios veiklos praktikos.

Taikantis užpildyti lietuviško roko ir vakarietiškos roko kultūros Lietuvoje tyrimų spragas, straipsnyje siekiama koncentruotai aptarti aštuntajame dešimtmetyje susiklosčiusios profesionaliosios estrados ir muzikinės saviveiklos specifiką Lietuvos SSR ir apskritai SSRS, atsekti 1983–1984 m. estrados ir muzikinės saviveiklos cenzūros ir kontrolės stiprinimo kampanijos priežastis, eigą ir poveikį Lietuvoje.

1983 m. SSRS prasidėjusi estrados² drausminimo kampanija aprašyta ją iš arti mačiusių rusų publicistų, Artiomo Troickio³ ir Aleksandro Kušnerio⁴, Večeslavo

¹ Lietuvos roko pionieriai 1965–1980 [Elektroninė enciklopedija]. Vilnius, 2000.

² Sovietų Sąjungoje *estrados* sąvoka buvo taikoma tiek oficialiajai estradai, tiek muzikinei saviveiklai, po kurios pavadinimu dažniausiai slėpėsi roko grupės.

³ *Троицкий А. К.* Рок в Союзе: 60-е, 70-е, 80-е... Москва, 1991; *Троицкий А.* Back in the USSR. Санкт-Петербург, 2007.

⁴ *Кушнер А.* 100 магнитоальбомов советского рока. 1977–1991: 15 лет подпольной звукозаписи. Москва, 1999. Prieiga per internetą: <<http://www.rockanet.ru/100/10.phtml>> [žiūrėta 2011 07 6].

Siomino⁵ publikacijose. Vertingi Timothy Rybacko⁶, Aleksejus Yurchako⁷, Richardo Stiteso⁸ akademiniai tyrimai.

Paskirų užuominų apie Jurijaus An-dropovo ir Konstantino Černenkos vadovavimo SSRS metu sustiprėjusį spaudimą muzikai galima atrasti pastaruoju metu įvairiuose leidiniuose ir internetinėje žiniasklaidoje publikuojamuose to laiko aktyvių Lietuvos muzikinio gyvenimo dalyvių (muzikantų, diskotekininų, organizatorių) komentaruose, pasisakymuose. LSSR susiklosčiusio alternatyvios muzikinės kultūros organizacinio pagrindžio, kaip dualistinės sistemos, balansuojančios ant oficialumo ir nelegalumo ribos, prigimtį padeda suprasti autorės atlikti interviu su buvusiu Vilniaus universiteto Kultūros klubo vedėju Rimantu Ališausku, VU diskotekos „Amicus“ vienu iš įkūrėjų ir vadovu Remigijumi Valintu, Vilniaus inžinerinio statybos instituto (VISI) ke-tvirtųjų rūmų diskotekos įkūrėju ir vedėju Rimu Vizbaru, grupės „Rondo“ įkūrėju ir buvusiu vadovu Alvidu Tautkumi, roko renginių organizatoriumi, prodiuseriu ir leidėju Dovydu Bluvšteinu⁹, taip pat dvi lietuviškos roko enciklopedijos¹⁰. Grupių ir atlikėjų biografiniai duomenys ir atski-

ruose leidiniuose¹¹ publikuotos to laikotarpio dalyvių prisiminimų nuotrupos iš dalies užpildo tuščias vietas siekiamo atkurti mechanizmo mozaikoje. Tiriamą problematiką papildė sovietinės spaudos (*Komjaunimo tiesa*, *Panevėžio tiesa*, *Jaunimo gretos*) straipsniai. Kai kuriuos atskirus elementus ir roko autonomijos formas tarp 1973 m. ir *perestroikos* iš „tamsiųjų Viduramžių“ bandoma prikelti Sąjūdžio ištakų paieškoms skirtoje monografijoje¹².

Rengiant antrąjį straipsnio skyrių daugiausia naudotasi archyviniais sovietų valdžios institucijų ir visuomeninių organizacijų, vykdžiusių profesionaliosios estrados ir muzikinės saviveiklos kontrolės, priežiūros ir koordinavimo funkcijas, 1983–1984 m. dokumentais: Lietuvos centriniame valstybės archyve (LCVA), LSSR Ministrų Tarybos fonde saugoma SSRS Ministrų Tarybos informacija, LSSR finansų ir kultūros ministerijų atlikto Valstybinės filharmonijos patikrinimo dokumentais, Lietuvos ypatingajame archyve (LYA) esančia Lietuvos Lenino komunistinio jaunimo sąjungos (LLKJS) XI plenumo medžiaga, Lietuvos literatūros ir meno archyve (LLMA) sukauptais LSSR kultūros ministerijos įsakymais, LSSR kultūros ministerijos kolegijos kartu su Kompozitorių sąjungos valdyba, Lietuvos respublikinės profesinių sąjungų tarybos (LRPST) sekretoriatu, LLKJS centro komiteto sekretoriatu, LSSR prekybos ministerijos kolegija ir Lietuvos vartotojų kooperatyvų sąjungos valdyba

⁵ Семин В. и Ильинский В. Back in USSR или По Волнам Нашей Памяти. 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.rocksimona.ru/book-simon.htm>> [žiūrėta 2011 10 12].

⁶ Ryback T. W. Rock Around the Block. New York, 1990.

⁷ Yurchak A. Everything Was Forever Until It Was No More: The Last Soviet Generation. Princeton, 2005.

⁸ Stites R. Russian Popular Culture: Entertainment and Society Since 1900. Cambridge, 1992.

⁹ Interviu atliktas kartu su Jūrate Kavaliauskaite.

¹⁰ Lietuvos roko pionieriai 1965–1980 [Elektroninė enciklopedija]. Vilnius, 2000; Lietuvos rokas: ištakos ir raida, sud. M. Peleckis. Vilnius, 2011.

¹¹ Тарасов В. Трио. Вильнюс, 1998; Zimna M. Kas nužudė Vysockį? Vilnius, 2011; Oginskaitė R. Nes nežinojau, kad tu nežinai. Knyga apie Vytautą Kernagį. Vilnius, 2009.

¹² Kavaliauskaitė J., Mikailienė Ž. „Vakarų palytėtųjų“ autonomija sovietmečiu: nuo hipių iki Roko maršų per Lietuvą // Sąjūdžio ištakų beieškant: nepaklusniųjų tinklaveikos galia. Vilnius, 2011, p. 59–97.

priimtais nutarimais, Mokslinio metodinio kultūros centro (MMKC) prie LSSR kultūros ministerijos fonde išlikusiais 1984 m. Vokalinių instrumentinių ansamblių (VIA) ir diskotekų atestacijos ir pasportizacijos protokolais. Aptariant draudžiamų grupių sąrašų precedentą remtasi projekto¹³, skirto 1980–1990 m. SSRS egzistavusių jaunimo subkultūrų tyrinėjimams, interneto portale publikuotais Sąjunginio MMKC dokumentais.

1. Sovietinės profesionaliosios estrados ir muzikinės saviveiklos specifika aštunto ir devinto dešimtmečių sandūroje

Oficiali populiarioji muzika sovietų Lietuvoje pagal SSRS galiojusią tvarką buvo įvardijama „estrados“ terminu ir kaip visa kultūra diferencijuota į profesionalią ir saviveiklinę. Profesionaliu lygmeniu veikė iš profesionalių muzikantų kuriami estradinės muzikos ansambliai („Estradinės melodijos“, „Nerija“, „Plius-minus“, „Nemuno žiburiai“), estradiniai orkestrai (pvz., „Trimitas“). Pastarieji priklausė privilegijuotųjų klasei. Nors koncertuoti po Lietuvą ir kitas sąjungines respublikas kolektyvai buvo išleidžiami tik Kultūros ministerijai patvirtinus jų repertuarą – progamoje turėjo vyrauti sovietinių kompozitorių kūriniai, būti propagandinės tematikos rusiškų dainų – laiku ir vietoje atidavę duoklę valstybinei cenzūrai, ansambliai turėjo galimybę įrašinėti plokšteles, jų dainos skambėdavo per radiją, apie juos rašė šalies oficiozai. Įsigalėjęs brežnevinio sąstingio motto „pats gyvenk ir kitam

leisk“ muzikantus įkvėpė improvizuoti. Atokesniuose miesteliuose, kur tikimybė koncerte sulaukti kontroliuojančių „ausų“ buvo mažesnė, nuobodžių socialistinių kūrinių buvo atsisakoma ir jie pakeičiami vakarietiškomis melodijomis¹⁴. Gaji buvo ir „chaltūros“ praktika – kolektyvai užsiprašydavo didesnių honorarų nei nustatyta pagal valstybinę tarifkaciją, dėl didesnio uždarbio rengdavo daugiau koncertų per dieną nei buvo oficialiai numatyta.

Dirbtinai kuriama valstybinė (vadinasi, ideologiškai kryptinga) estradinė kultūra buvo svetima jaunimo poreikiams. Septintojo dešimtmečio antroje pusėje SSRS užplūdo bitlomanijos banga. Sekdami iš už geležinės uždangos atklydusia muzikine kultūra po profesinių sąjungų sparnu (vidurinėse ir aukštesiose mokyklose, žinybinėse įstaigose, fabrikuose, gamyklose, kultūros namuose ar rūmuose etc.), jaunuoliai puolė kurti bigbito grupes. Pagal profesinių sąjungine liniją plėtota muzikinė saviveikla buvo niša rasti ir plisti jaunimo muzikai – rokiui.

Valstybinė cenzūra gitarinio sąjūdžio veikla pradžioje domėjosi mažiau. Iki 1968 m. bigbitas reikėsi kaip pusiau pagrindinė šokių muzikos kultūra. Besikuriančios jaunimo grupės be jokių politinių ar idėjinų poteksčių šokių vakaruose mėgdžiojo „The Beatles“ ir „The Rolling Stones“, pamažu pereita nuo kitų atlikėjų dainų kopijavimo prie savo muzikinių idėjų generavimo. Sovietinis jaunimas perėjo į aktyvią poziciją – iš pasyvių vartotojų tapo kūrėjais.

Sovietinei valdžiai neišleidžiant iš akių naujos jaunimo mados masto tapo aišku,

¹³ Молодежная субкультура 80-х в СССР, http://www.kompost.ru/nt_spisok_zapresennyh_grupp.html [žiūrėta 2012 m. sausio 3 d.].

¹⁴ Lebedeva V. „Nerija“ – lietuviškos estrados auksas, <http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/vakaru-lietuva/nerija---lietuviskos-estrados-auksas-538774/>.

kad jaunimo saviraiškos negalima palikti savieigai – ją stengtasi kontroliuoti įspraudžiant į rajoninių, miestų, zoninių apžiūrų-konkursų rėmus. Peržiūrų metu kolektyvams tekdavo groti privalomą repertuarą, kurį sudarė 75 proc. sovietinių kompozitorių kūrinų, 20 proc. – užsienio (dažniausiai socializmo lagerio šalių) ir 5 proc. – savos kūrybos dainų. Atlikėjus vertindavo iš partinių ir kultūrinių nomenklatūrinių, Lietuvos kompozitorių sąjungos narių sudarytos ideologiškai angažuotos komisijos. Grupės dalyvaudavo tokiose apžiūrose konkursuose, nes tai buvo maža galimybė gauti leidimą koncertinei veiklai. Šokių vakarams jaunuoliai turėjo paruošę kitą – laisvesnę ir neideologizuotą programą.

Aštuntojo dešimtmečio pradžia muzikinės saviveiklos areale buvo daug žadanti. Blėstant bigbito stiliui naujai susikūrusios grupės demonstravo tikro roko užuomazgas. Alternatyvios scenos pradžią liudijo du pagrindiniai roko festivaliai – Vilniaus „Žirmūnų“ restorane ir Kauno politechnikos institute. Po 1972 m. Kauno įvykių, Lietuvos hipių judėjimo užgniaužimo ir nustūmimo į pagrindį keitėsi tiek alternatyvios, tiek oficialiosios scenos situacija¹⁵.

Aštuntojo dešimtmečio viduryje visame sovietiniame bloke mažėjo bigbito arba rokenrolo grupių ir stiprėjo alternatyviosios scenos. Grupės skirstėsi dėl įvairių priežasčių. Vieni baigė studijas, sukūrė šeimas ir pasirinko stabilesnes pajamas teikiančią profesinę veiklą, kiti „profesionalizavosi“ – išėjo groti ir kurti į Filharmonijos kolektyvus, tretį pasuko muzikinės pedagogikos keliu. Kai kurie dėl užd darbo patraukė groti į restoranus. Esminės priežastys, skatinusios muzikantus rinktis tarp

muzikos ir sotaus, ramaus gyvenimo, buvo saviveiklininkams brangiai atsieinantis rokenrolo grojimo malonumas¹⁶, tvyrojęs informacinis¹⁷ ir legalios apmokamos koncertinės veiklos bei kūrybos leidybos vakuumas¹⁸.

Likusios saviveiklinės grupės dažniausiai dalyvaudavo neoficialiuose pagrindiniuose koncertuose, kurių metu uždirbdavo padorius pinigų. Koncertais saviveiklininkus aprūpindavo vadinamieji *menedžeriai*¹⁹. Nė vienas jų nebuvo susijęs su jokiais legaliomis koncertinėmis organizacijomis, tačiau turėjo daug pažinčių ir ryšių su kultūros namų ir klubų, rūmų administracija. Ten, taip pat aukštesiose mokyklose studentų švenčių metu vykdavo pagrindiniai „seišinai“. Organizuojama būdavo paprastai – išnuomojamos patalpos ir per „savus“ išplatunami savos gamybos bilietai (vadinasi, neregistruoti, už kuriuos valstybei nebuvo atsiskaitoma). Po tokių koncertų muzikantams išmokami honorarai sudarydavo mažiausią uždirbto pelno dalį. Atmetus salės nuomą ir grupės bei aparatūros transportavimo išlaidas, didžiausią sumą pasiimdavo *menedžeriai*. Rusijoje kartkartėmis tokie *menedžeriai* buvo teisiami²⁰. Lietuvoje kol kas tokių

¹⁶ *Троицкий А. К. Рок в Союзе...*, с. 46–47.

¹⁷ Sovietinė spauda daug daugiau dėmesio skyrė vakarietiškomis grupėms ir atlikėjams (šiuo atveju nesvarbu, kad straipsniai išlaiko propagandinį, kritinį, didaktinį toną – atmetus ideologinį faktorių, informacija buvo gana objektyvi). Nepaisant retų išimčių, informacijos apie vietinę, Lietuvos ir SSRS, roko sceną nebuvo. Lietuvių vokalinųjų instrumentinių ansamblių pavadinimai, lydimi kelių skurdžių sakinių, sušmėžuoja straipsniuose apie įvykusius politinės dainos ar estradinės muzikos apžiūras-konkursus, festivalius.

¹⁸ *Троицкий А. К. Рок в Союзе...*, с. 48–50.

¹⁹ Tuo metu oficialios menedžerių kastos dar nebuvo.

²⁰ Vladimiro Vysockio vadybininkai – *Zimmna M.* Kas nužudė Vysockį?, p. 36–37; Aleksejus Romanovas

¹⁵ Lietuvos roko pionieriai 1965–1980.

atvejų nežinoma, dažniau viskas baigdavosi išskvietimu į KGB profilaktiniam pokalbiui arba pašalinimu iš aukštosios mokyklos, atleidimu iš kultūrinės įstaigos ar organizacijos vadovaujama pareigų²¹.

Viena iš *menedžerių* kalvių ir aktyvaus veikimo laukų Lietuvoje buvo aukštųjų mokyklų Studentų profesinių sąjungų kultūros klubai²². Po šių klubų priedanga buvo organizuojami koncertai, festivaliai, šokių vakarai, vėliau diskotekos. Miestų ir rajonų komjaunimo komitetų gretose taip pat atsirado nemažai aktyvistų, kurie, vaikydami pritrauktinių lėšų plano įvykdymo, sudarė galimybes gastroliuoti saviveikliniams VIA²³.

Palapsniui vyko profesionalaus ir saviveiklinio lygmens niveliacija. Saviveiklinių estradinių ir VIA apžiūrų-konkursų apžvalgininkai vis dažniau ėmė pastebėti ydingą tendenciją – profesionalų grojimą saviveiklinių ansamblių gretose²⁴. Klubai ir kultūros namai nuolat konkuruodavo tarpusavyje miestų ir respublikiniuose meno saviveiklos konkursuose, siekdami užimti pirmas vietas, į kolektyvus groti kviesdavo profesionalius muzikantus. Juos įdarbindavo inžinieriais, darbų vykdytojais, paštininkais ir pan. Prireikus net išrašydavo naują darbo knygėlę, kad muzikantai galėtų gauti visą atlyginimą²⁵. Vyko ir savotiškas atvirkštinis procesas – filhar-

monijos kolektyvus papildydavo mėgėjai, saviveiklinių apžiūrų prizininkai.

Devintojo dešimtmečio pradžioje saviveiklinės grupės tarp jaunimo buvo daug populiarsnės, nes kur kas geriau atspindėjo jaunų žmonių būtį, pasaulėjautą. Sąjunginės filharmonijos susidūrė su pelno mažėjimu, nes nelegaliai savarankiškai koncertavę saviveikliniai VIA atėmė dalį auditorijos. Filharmonija neįvykdė pelno planų skyles nutarė užkaišioti pasikviadama populiariausius saviveiklinius roko ansamblius tapti neetatiniiais savo kolektyvais²⁶ – 1982 m. juo tampa „Hiperbolė“, 1985 m. A. ir G. Tautkų „Rondo“. Art roko grupė „Saulės laikrodis“ 1981–1984 m. buvo oficialus etatinis Lietuvos valstybinės filharmonijos kolektyvas.

Dar viena muzikinės saviveiklos atšaka – diskotekos. Jos SSRS mažai ką bendro turėjo su disko muzika, nors režimas labai stengėsi šį stilių priešpriešinti *punk* rokiui ir pankų judėjimui. Diskotekos buvo traktuojamos kaip kultūringo laisvalaikio ir potenciali jaunimo muzikinio, estetinio auklėjimo forma. Pradžioje diskotekose net nebuvo šokama. Ypač aukštosiose mokyklose buvo populiarios klausomosios-sėdimosios diskotekos, vykusios auditorijose. Tai panėšėjo į muzikines paskaitas-perklausas, kurių metu buvo pristatoma vienos ar kelių Vakarų roko grupių biografija, nagrinėjama jų kūryba, klausoma jų albumų, diskutuojama²⁷. Šios diskotekos buvo pusiau pogrindinės, ne visada reguliarios..

iš grupės „Voskresenije“ — *Троицкий А.* Back in the USSR, c. 143.

²¹ Alvytas Taunys, Kęstutis Antanėlis, KPI Kultūros klubo pirmininkas – Lietuvos roko pionieriai 1965–1980 [Elektroninė enciklopedija].

²² Neskelbtas interviu su R. Ališausku. 2011 m. spalio 7 d.

²³ Lietuvos LKJS XI plenumo medžiaga (1984 m. gruodžio 26 d.) // LYA, f. 4421, ap. 40, b 30, l. 35, p. 46.

²⁴ *Rancovienė Ž.* Dėmesio, estrada! // Panevėžio tiesa. 1980, gegužės 15.

²⁵ *Тарасов В.* Трно, c. 35–36.

²⁶ Muzikos reikalų valdybos posėdžio protokolas (1983 10 19) – svarstyta Lietuvos TSR valstybinės filharmonijos estradinės muzikos skyriaus kūrybinė ir organizacinė veikla // LLMA, f. 342, ap. 1, b. 3761, l. 9–19.

²⁷ Interviu su D. Bluvšteinu. 2011 m. spalio 6 d.; Lietuvos rokas: ištakos ir..., p. 154.

Stacionarių diskotekų, patalpų, specialiai pritaikytų šokiams, turinčių garso ir šviesos aparatūrą, atsirado 1983-iais. Tų metų pabaigoje Šiauliuose, Panevėžyje, Vilniuje turėjo būti užbaigti statiniai, atitinkantys šiuolaikinių diskotekų modelį. Iki tol šalyje remtasi tikrai šio darbo entuziastų: VISI ketvirtųjų rūmų, VU, Šiaulių miesto kultūros rūmų, Vilniaus „Bangos“ restorano, Panevėžio geležinkelininkų ir Klaipėdos statybininkų rūmų, kurių kolektyvai rekonstravo ir apipavidalino ne specialiai tam skirtas patalpas²⁸, diskotekomis. Vadinamieji diskotekų entuziastai buvo tie patys melomanai, nelegaliai klausę „Liuksemburgo radijo“, kolekcionavę plokšteles ir užsiimdavę jų perrašymu²⁹, betarpiškai domėjęsi vakarietiška muzika, skaitę užsienietiškus (čekiškus, bulgariškus, vokiškus, lenkiškus) muzikinius žurnalus, išmanę garso techniką.

Pagal partijos planą diskotekos turėjo tapti sovietinės jaunimo muzikos židiniu ir propaguoti sovietinį gyvenimo būdą, todėl, kaip ir visa meno saviveikla, buvo pavestos komjaunimo, profesinių sąjungų ir Kultūros ministerijos kontrolei. LLKJS buvo atsakinga už diskotekų idėjinį kryptingumą ir kartu su LRPST už sąjūdžio organizacinę bazę. Metodinę pagalbą ir priežiūrą teikė Mokslinis metodinis kultūros centras prie LSSR kultūros ministerijos – kartu su Kultūros darbuotojų tobulinimosi institutu ruošė diskotekų vedėjus, organi-

zuodavo diskotekų scenarijų ir programų rašymo seminarus. Nuo 1980 m. pradėtos rengti diskotekų apžiūros-festivaliai³⁰, skelbti diskotekų scenarijų konkursai³¹. Tačiau režimo dėtos pastangos neatnešė pageidautų dividendų, nes legalų muzikinės kūrybos monopolį turėjusi Kompozitorių sąjunga nesugebėjo kurti jaunimo poreikius atitinkančios muzikos – tiek dėl ideologinės laikysenos, tiek dėl per didelio kartų atotrūkio. Todėl diskotekose karaliauvo itališkas popas ir vakarietiškas rokas, VU „Amicus“ diskoteka net buvo praminta „pankoteka“³² dėl ten skambančio *punk* roko. Taip diskotekos virto dar vienu Vakarų muzikinės kultūros laidininku.

Aštunto ir devinto dešimtmečio sandūroje Lietuvoje klostėsi pusiau legalus alternatyvios muzikinės kultūros organizacinis pagrindis – dualistinė sistema, balansuojanti ant oficialumo ir nelegalumo ribos, kuriant šią sistemą dalyvavo ir kai kurie režimo kultūrinės politikos vykdytojai.

2. „Tvarkomi estrados reikalai“: paskutinė estrados ir muzikinės saviveiklos drausminimo kampanija (1983–1984)

Devintas dešimtmetis Sovietų Sąjungoje prasidėjo įsibėgėjančiomis nusenusio politinio elito „katafalkų lenktynėmis“³³ ir sunkumais tarptautinėje arenoje: karinė invazija į Afganistaną, Maskvos olimpiųjų

²⁸ Babravičius V. Diskoteka: mada, poreikis ar būtinybė? // Jaunimo gretos. 1983, Nr. 9, p. 28.

²⁹ Lietuvoje apsiribota vakarietiškos muzikos perrašinėjimu, o Rusijoje išsikerojo magnetizdato tinklas, kuriam pradžią davė Andrėjus Tropilo – jis pradėjo įrašinėti Leningrado pagrindinių roko grupių albumus ir atiduodavo juos „rašytojų sąjungai“ – Кушнин А. 100 магнитоальбомов советского рока... Prieiga per internetą: <<http://www.rockanet.ru/100/7.phtml>>.

³⁰ Plėtaitė P. „Diskoteka-80“ // Panevėžio tiesa. 1980, kovo 18.

³¹ Babravičius V. Diskoteka: mada, poreikis ar būtinybė? // Jaunimo gretos. 1983, Nr. 9, p. 28.

³² Neskelbtas interviu su R. Valintu. 2011 m. gruodžio 1 d.

³³ Травин Д. Пролог: встреча четырех генсеков. 1985: Московская весна // Звезда. 2006, № 1. Prieiga per internetą: <<http://magazines.russ.ru/zvezda/2006/1/tra11.html>> [žiūrėta 2011 03 12].

žaidynių boikotas, karinės padėties įvedimas Lenkijoje, JAV pradėti „Žvaigždžių karai“ prieš „blogio imperiją“. SSRS kilo į kovą su „ideologine diversija“ – masinės Vakarų kultūros ir jos diktuojamo gyvenimo būdo įsigalėjimu tarp sovietinių piliečių, ypač jaunimo. Dabar Vakarų masinė kultūra buvo traktuojama ne tik kaip prasto buržuazinio skonio apraiška, bet ir kaip užmaskuotas kapitalistinio pasaulio ideologinis ginklas prieš socializmą³⁴.

Brežnevui atgulus po Kremliaus siena, pašlijusią situaciją šalies viduje ėmėsi tvarkyti nauja SSRS vadovybė – pagrindinis kovos su „ideologine diversija“ strategas Jurijus Andropovas ir trumpai prie SSRS vairo „stovėjęs“ Konstantinas Černenka.

Visas SSRS gyvenimo sritis, kartu ir ideologinę, apėmusią krizę tikėtasi įveikti policinėmis priemonėmis ir stiprinant kultūrinio gyvenimo drausmę. Ne išimtis buvo ir spėjusios susiformuoti valstybei ideologiškai ir finansiškai žalingos oficialios estrados ir muzikinės saviveiklos praktikos.

Ypač karingai muzikos saviveiklininkų atžvilgiu buvo nusiteikę profesionalai. Kompozitoriai piktinosi sumažėjusiais autoriniais honorarais. Saviveiklinės grupės jų paslaugomis nesinaudojo – mėgėjai buvo labiau linkę improvizuoti, kopijuoti užsienines melodijas, patys kurti muziką ir tekstus. Nusistovėjęs privalomas valstybinis sandoris tarp dainų autorių, grupių ir atlikėjų suiro. Kadangi oficialios ideologijos rėmuose asmeninė finansinė nauda negalėjo būti akstinas kovoti, kai kurie kompozitoriai tai maskavo kultūriniu, moraliniu ir ideologiniu fasadu. Jie roko

muzikantus vadino beraščiais šarlatanais, jų muziką – nemuzikalia, nepadoria ir nepatriotiška³⁵. Kompozitorių aimanas tikėtasi numalšinti sugriežtinus saviveiklinės estrados repertuaro sąlygas. 1983 m. kovo 2 d. Lietuvos SSR kultūros ministerijos kolegijos ir LSSR kompozitorių sąjungos valdybos nutarimas „Dėl saviveiklinių autorių, kuriančių estradinę muziką ir tekstus, kūrybos pagerinimo“³⁶ esmingai kirto iki tol saviveiklininkų turėtai sąlyginei kūrybinei laisvei. Nuo tų pačių metų liepos 1 dienos visa jų kūryba turėjo būti aprobuojama – į saviveiklinių estradinių kolektyvų programas galėjo būti įtraukiami tik Kultūros ministerijos naujų muzikos kūrinių vertinimo komisijos arba metodinės komisijos prie LSSR mokslinio metodinio kultūros centro patvirtinti saviveiklinių autorių kūriniai. Nutarime įpareigojama saviveiklinės estrados konkursų, švenčių, festivalių nuostatuose griežčiau nusakyti repertuaro sąlygas: saviveiklininkų ir profesionalų kūrybos santykis procentais – 30 ir 70, išskyrus atvejį, kai profesionalai tokios krypties ar stiliaus muzikos nekuria.

1983 m. pabaigoje kilo triukšmas dėl šio nutarimo nesilaikymo tarprajoniniame estradinių kolektyvų konkurse „Žemaitijos taurė-83“. Kai kurie iš 23-ų dalyvavusių kolektyvų užsitraukė komisijos nemalonę – iš konkurso programose pateiktų saviveiklinių autorių kūrinių net 22 buvo nei įsigyti, nei aprobuoti. Kaišiadorių, Pakruojo, Utenos rajonai atsiuntė kolektyvus, kurių programos neatitiko minėto nutarimo ir

³⁵ Stites R. Russian Popular Culture..., p. 163.

³⁶ Lietuvos TSR kultūros ministerijos kolegijos ir LTSR kompozitorių sąjungos valdybos nutarimas Nr. 41 „Dėl saviveiklinių autorių, kuriančių estradinę muziką ir tekstus, kūrybos pagerinimo“ (1983 03 02) // LLMA, f. 342, ap. 1, b. 3502, l. 159–162.

³⁴ Yurchak A. Everything Was Forever Until..., p. 209.

renginio nuostatų reikalavimų. Tokie kolektyvai negalėjo kopti į sceną – ansamblių vadovų teisinimasis, neva jie apie šį nutarimą nežinoję, nepadėjo³⁷. Susidarius tokiai situacijai, Kultūros ministerija išleido įsakymą³⁸, kuriame rajonų ir miestų kultūros skyriams dar kartą buvo prisakyta griežtai laikytis kovo 2 dienos nutarimo, už ankstesnį jo nevykdymą įspėti Kaišiadorių, Pakruojo, ir Utenos rajonų kultūros skyrių vedėjai.

Pompastiškai Vakarų tyrinėtojų vadinamam „kryžiaus žygiui“ prieš sovietinę popmuziką arba kiek kukliau to laiko rusų alternatyviosios scenos metraštininkų įvardijamos antirokinės kampanijos aktyvinimui didelę įtaką padarė 1983 m. liepos 14 d. SSKP CK plenumo K. Černenkos perskaitytas programinis pranešimas „Aktualūs ideologinio ir masinio-politinio partijos darbo klausimai“. Pranešime išreikštas susirūpinimas ir pasipiktinimas estrados menu – konstatuota, kad, vaikydamiesi populiarumo, muzikiniai ansambliai atlieka abejotinos vertės repertuarą, kuris daro idėjinę ir estetinę žalą, o saviveiklinių roko grupių koncertinė veikla prilygintina nelegaliai komercinei veiklai³⁹.

Kitą dieną LSSR Ministrų Taryba gavo SSRS liaudies kontrolės komiteto parengtą informaciją apie nustatytus rimtus filharmonijų ir jų kūrybinių kolektyvų darbo trūkumus⁴⁰. Filharmonijos buvo apkal-

tintos neorganizuotumu – dėl prastos agitacijos, vienu atlikėjų keitimo kitais, kad koncertai vyksta pustuštėse salėse arba visai nevyksta, tai blogina filharmonijų gamybinius ir finansinius rodiklius, daugelio kolektyvų veikla yra nekontroliuojama, kolektyvai gastroliuoja neturėdami patvirtintų programų ir kitų būtinų dokumentų, yra komplektuojami iš žmonių, neturinčių profesinio pasirengimo šiam darbui. Dar kartą, tradiciškai, sukritikuotas estradinių kolektyvų repertuaras, kad jam stinga pilietiškumo ir patriotiškumo tematikos, taip pat kūrybinių atlikimas – klaidos maskuojamos kurtinančiu garsu, slepiamos šviesos efektais⁴¹.

Pasirodžius šiai informacijai, Kultūros ministerija netruko reaguoti – 1983 m. spalio 19 d. Muzikos reikalų valdybos surengtame posėdyje⁴² nutarta sumažinti LSSR valstybinės filharmonijos estradinių kolektyvų skaičių ir kontroliuoti meno saviveiklos estradinių kolektyvų, koncertuojančių per LSSR valstybinę filharmoniją, koncertinių programų idėjinį meninį lygį. Plačiai apžvelgtas profesionalumo ir darbo drausmės klausimas – susirūpinta, kad 25 vokalinių instrumentinių ansamblių artistai turi tik bendrą vidurinį arba nebaigtą bendrą vidurinį išsilavinimą; ansamblyje „Saulės laikrodis“ groja keturi inžinieriai, baigę VISI, „Vilniaus aidų“ artistė V. Gri-

³⁷ Patys kuriame, patys grojame // Komjaunimo tiesa. 1983, gruodžio 31.

³⁸ Lietuvos TSR kultūros ministerijos įsakymas Nr. 582 „Dėl saviveiklinės estrados būklės respublikoje pagerinimo“ (1983 12 29) // LLMA, f. 342, ap. 1, b. 3501, l. 271–272.

³⁹ Константин Устинович Черненко // Кремليون. Prieiga per internetą: <<http://kremlion.ru/praviteli/chernenko/>> [žiūrėta 2011 11 28].

⁴⁰ Совет Министров СССР Совету Министров Литовской ССР. О серьезных недостатках в работе

филгармоний и их творческих коллективов №. 160-п (1983 07 15) // LCVA, f. R-754, ap. 4, b. 11460, l. 81–85.

⁴¹ Совет Министров СССР Совету Министров Литовской ССР. О серьезных недостатках в работе филгармоний и их творческих коллективов №. 160-п (1983 07 15) // LCVA, f. R-754, ap. 4, b. 11460, l. 81–85.

⁴² Muzikos reikalų valdybos posėdžio protokolas (1983 10 19) – svarstyta Lietuvos TSR valstybinės filharmonijos estradinės muzikos skyriaus kūrybinė ir organizacinė veikla // LLMA, f. 342, ap. 1, b. 3761, l. 9–19.

gonytė baigė VVU, anglų kalbos specialybę. Nepaisant išsilavinimo, beveik visiems vokalinių instrumentinių ansamblių artistams suteikta I tarifinė kategorija, t. y. aukščiausia vokalinių instrumentinių ansamblių grupėje⁴³.

1984 m. kovo 19 d. nutarimu vokalinių instrumentinių ansamblių kontrolės sustiprinimą reglamentavo LKP CK biuras. Partija vardijo neigiamus poreiškius⁴⁴ ir davė aiškų toną sumažinti Filharmonijos estradinių ir saviveiklinių VIA skaičių, numatyti ir įvykdyti priemones, „kurioms padėtų kūrybiškai praturtinti lietuvių estradą, aprūpinti ansamblius aukštos kokybės repertuaru, atskleisti ir ugdyti jaunus talentingus kompozitorius ir atlikėjus“, suaktyvintų repertuarinių tarybų veiklą, tiksliau panaudotų apžiūras ir konkursus.

Pirma nuo kampanijos kuriam laikui nukentėjusi grupė buvo Alvido ir Gintauto Tautkų VIA „Provincija“ (būsimasis „Rondo“). Tam konkrečios įtakos turėjo 1984 m. balandžio 27 d. Lietuvos SSR kultūros ministerijos įsakymas⁴⁵, kuriame tvirtinama, kad kai kurie šalies saviveikliniai estrados kolektyvai, pasinaudodami MMKC patvirtintomis programomis, rengia mokamus koncertus be savo organizacijos, kultūros

⁴³ Lietuvos TSR Finansų Ministerija Lietuvos TSR Ministrų Tarybai. Dėl Valstybinės filharmonijos darbo trūkumų (1983 11 01, Nr. 09-2) // LCVA, f. R-754, ap. 4, b. 11460, l. 87–89.

⁴⁴ Miestų ir rajonų vykdomųjų komitetų kultūros skyriai nekontroliuoja VIA pasirodymų, nepateisinami nukrypimai formuojant repertuarą iš neprofesionalų sukurtų kūrinių, kopijuojama kai kurių Vakarų estrados kolektyvų vulgari atlikimo maniera, LSSR valstybinis televizijos ir radijo komitetas per mažai reiklus atrenkant VIA jaunimo televizijos ir radijo laidas, muziką diskotekoms etc.

⁴⁵ Lietuvos TSR kultūros ministerijos įsakymas Nr. 291 „Dėl saviveiklinių estradinių kolektyvų koncertavimo tvarkos“ (1984 04 27) // LLMA, f. 342, ap. 1, b. 3562, l. 64.

skyriaus ir Valstybinės filharmonijos leidimo, o iš surinktų lėšų gauna neteisėtus honorarus ir kitokių priemokų. Tarp pažeidinėjančių tvarką ansamblių paminėti Kauno teritorinio statybos tresto vokalinis instrumentinis ansamblis, vadovai A. ir G. Tautkai, ir Vilniaus „Hiperbolė“. Įsakyje nurodoma uždrausti brolių Tautkų VIA 1984 m. rengti viešus mokamus koncertus. Kitiems saviveikliniams estradiniams kolektyvams atšaukiami koncertuoti išduoti leidimai ir anksčiau patvirtintas koncertų programų galiojimas. MMKC, Muzikos reikalų valdyba ir Valstybinė filharmonija įpareigojami organizuoti rengiančių mokamus koncertus saviveiklinių estradinių kolektyvų perklausas ir per du mėnesius sureguliuoti finansinius ir administracinius klausimus.

Alvidas Tautkus situaciją prisimena taip:

Taip sutapo, kad 1983 m. per vieną savaitgalį Vilkaviškyje turėjome 7 koncertus, o tuo pat metu mieste vyko išvažiuojamasis Kultūros ministerijos posėdis. Ministerijos funkcionieriai išreiškė didelį susidomėjimą, kas mes, iš kur ir kodėl koncertuojam, kai neturim tam tinkamo statuso, ir ėmėsi sankcijų. Žinoma, kad didžiausią įtarimą sukėlė tai, kad, nebūdami filharmonijos kolektyvu, tiek daug koncertuojam. Sekė metai tylos.⁴⁶

A. Tautkaus teigimu, per tuos metus grupė patobulėjo. Balio Sriubo dėka tekstai buvo paruošti budriai Kultūros ministerijos repertuaro komisijos akiai, tačiau tarp eilučių liko užkoduota didelė patriotinė prasmė. L. Šaltenis ir B. Sriubas Vilniaus profesinių sąjungų rūmuose suorganizavo

⁴⁶ Neskelbtas interviu su Alvidu Tautkumi. 2011 m. gruodžio 19 d.

grupei perklausą, į kurią buvo pakviestas pats kultūros ministras Dainius Trinkūnas. Po jos nuspręsta kolektyvui suteikti Filharmonijos neetatino kolektyvo statusą. Tai buvo tarpinis variantas tarp oficialaus Filharmonijos estradinio ir saviveiklinio.

Filharmonija savo ruožtu profesionalių VIA skaičių pirmiausia sumažino „Saulės laikrodžio“ sąskaita. Į 1984 m. rugpjūčio 16 d. Juodkrantėje vykusią programos perklausą komisija atvyko jau apsisprendusi – ansambliui pranešta, kad jų stilius yra „nihilistinis, pesimistinis ir subjektyvus“⁴⁷. Svarbu paminėti, kad ši grupė buvo išformuota ne vien ideologiniais sumetimais, tai buvo savotiškas Filharmonijai nereikalingo finansinio balasto atsikratymas. Paskutiniu metu grupė buvo siunčiama koncertuoti į mažus miestelius ir kolūkius pagal ciklą „Grojame žemdirbiams“. Dviejų dalių programos, sudarytos iš tuo metu progresyviausių kompozitorių instrumentinės muzikos ir roko su vokalu, atlikimas minėtai auditorijai daug pelno Filharmonijai nedavė⁴⁸. Antruoju „ansamblių valymo“ kampanijos aukurui Filharmonijos paaugotu kolektyvu tapo „Vilniaus aidai“⁴⁹ (vad. Andrius Kulikauskas).

Saviveiklinių VIA ir diskotekų likimą sprendė surengta atestacija. 1984-ieji svarbūs tuo, kad tais metais faktiškai nevyko jokių koncertų (išskyrus oficialių estrados ansamblių pasirodymus), nes saviveikliniai ansambliai savo programas komisijai rodė už uždarų durų. VIA ir diskotekų atestaciją organizavo MMKC, Estrados ir diskotekų skyrius. Atestacijos protokoluose⁵⁰

užfiksuoti 324 VIA pavadinimai, iš viso perklausose dalyvavo 307 (17 nedalyvavo dėl išankstinių priežasčių – ligos, sveikatos problemų, pasikeitusios ansamblių sudėties – nauji nariai, nespėta paruošti programos), atestuota 242 VIA, atestacija atidėta – 81 VIA, 1 VIA uždraustas. Dažniausios neatestavimo priežastys: repertuaro sudarymo reikalavimų nesilaikymas, saviveiklinių autorių neapbruotų kūrinių atlikimas, žemas meninis, sceninės kultūros lygis, prasta garso stiprinimo aparatūra („per didelis triukšmas“).

Vartant protokolus išsiskiria trys ansambliai, įrašyti kaip „roko grupės“: „Restauravimo dirbtuvių roko grupė“ (vad. E. Gražys) – atestuota, „Panevėžio Tautų draugystės ordino linų gamybinio susivienijimo „Linai“ Biržų linų audinių fabriko „Siūlas“ roko grupė“ (vad. E. Kubilius) – atestacija atidėta, pasiūlyta sudaryti naują programą iš pripažintų autorių kūrinių⁵¹, „Kauno rajono LŽŪMEMTI eksp. ūkio roko grupė“ (vad. M. Dūda) – atestacija atidėta, nes „programoje dominuoja roko grupės vadovo kūriniai“⁵².

Diskotekų atestacijos rezultatai panašūs. Protokoluose paminėtos 149 diskotekos, peržiūroje dalyvavo 148, iš jų atestuota 118, 29-ioms atestacija atidėta, 2 diskotekos uždraustos. Tarp neatestuotų dėl diskotekos statuso reikalavimų neatitikimo pateko garsi VISI ketvirtųjų rūmų diskoteka, kuriai vadovavo R. Vizbaras:

Mes jokiuose diskotekų konkursuose nedalyvaudavome. Bet atėjo momentas, kai nebuvo kur dingti. Atvažiavo komisija su Makačiniu priešaky ir privalėjom daryti

⁴⁷ Lietuvos rokas: ištakos ir raida..., p. 164.

⁴⁸ Lietuvos rokas: ištakos ir raida..., p. 161–162.

⁴⁹ *Oginskaitė R.* Nes nežinojau, kad tu nežinai..., p. 392.

⁵⁰ Vokalinių instrumentinių ansamblių ir diskotekų atestacijos ir pasportizacijos protokolai (1984 m.) // LLMA, f. 112, b. 1594.

⁵¹ Ten pat, Biržų r., 1984 m. lapkričio 13 d. // LLMA, f. 112, b. 1594, p. 65–66.

⁵² Ten pat, Kauno r., 1984 m. lapkričio 18 d. // LLMA, f. 112, b. 1594, p. 83–84.

jiems diskoteką. Pagal reikalavimus turėjom groti lietuvišką muziką, nors jokiais laikais negrojom nei lietuviškos, nei rusiškos – tik vakarietiška. Kai Margarita Starkevičiūtė [diskotekos vedėja – B. K.] kreipdamasi į kompozitorius, pasakė, kad nėra nei vienos lietuviškos dainos, pagal kurią jaunimas šoktų, komisija užpyko ir išėjo iš salės, o mes nepraėjom atestacijos. Bet atestuoti buvome vėliau tik kitoj vietoj.⁵³

Tarp kitų diskotekų atestacijai koją kišusių priežasčių buvo bloga įrašų kokybė ir per stiprus garsas, nepakankamai išplėtotos temos scenarijuje, prastas programos vedimas, žemas meninis idėjinis programos lygis, rekomendacijos scenarijus papildyti sovietinių tautų muzika ir repertuaru. 1984 m. atestacija atskleidė dar vieną visai Sovietų Sąjungai būdingą problemą – prastą diskotekų ir dalies VIA techninės materialinės bazės ir kokybiškos garso technikos trūkumą⁵⁴.

Kampanijai įgavus pagreitį azartas vis naujų muzikinę veiklą ir kūrybą tramdančių dokumentų leidybai didėjo. Vertas dėmesio pavyzdys – 1984 m. liepos 16 d. Lietuvos respublikinės profesinių sąjungų tarybos sekretoriato, Lietuvos SSR kultūros ministerijos kolegijos ir LLKJS centro komiteto sekretoriato nutarimas „Dėl estradinės muzikos kolektyvų veiklos gerinimo“⁵⁵. Į nağą imama visa profesio-

nali ir saviveiklinė muzika, ansambliai ir diskotekos, restoranuose, klubuose, baruose, kavinėse skambantys foniniai įrašai. Pagrindinė „naujovė“, kad, be anksčiau komentuotuose dokumentuose aptariamų profesionaliosios estrados, muzikinės saviveiklos, diskotekų reikalų, nurodoma griežtai kontroliuoti ir foninę muziką (skambančią viešojo maitinimo įstaigose, sporto renginiuose etc.). Šiuo dokumentu patvirtinta nauja koncertavimo tvarka: saviveiklos kolektyvai savo mieste, rajone rengia koncertus tik patvirtinus jų programas kultūros skyriams; koncertų, rengiamų už miesto, rajono ribų, programos pateikiamos tvirtinti MMKC ir Saviveiklinės kūrybos namams, koncertų skaičius ir maršrutai derinami su Valstybinės filharmonijos gastrolių koordinavimo skyriumi; už mokamus koncertus atsiskaitoma su organizacijomis, įmonėmis, įstaigomis, kurioms priklauso saviveikliniai ansambliai; pavieniai kolektyvai, pasiekę reikiamą meistriškumą, nepriklausantys valstybinėms klubinėms įstaigoms ar profesinių sąjungų organizacijoms ir tarifikuoti Valstybinės tarifikacijos komisijos, laikomi neetatinais Valstybinės filharmonijos kolektyvais, jie gali koncertuoti tik Filharmonijai leidus, artistams mokama pagal jų kategoriją; minimų kolektyvų sąrašą ir kolektyvus tvirtina Kultūros ministerijos kolegija, programas – Filharmonijos meno vadovybė.

Kampanijos kulminacija tapo draudžiamų užsienio ir vietinių grupių sąrašai. Geriausiai žinomas ir dažniausiai cituojamas yra A. Yurchako⁵⁶, V. Siomino ir V. Iljinskio⁵⁷ knygose publikuotas sąrašas.

⁵³ Neskelbtas interviu su R. Vizbaru. 2012 m., sausio 17 d.

⁵⁴ *Ignotas P.* Jaunimo laisvalaikis ir komjaunimo organizacijų uždaviniai: LLKJS CK pirmojo sekretoriaus pranešimas LLKJS CK XIV plenumo // Komjaunimo tiesa. 1985, spalio 12.

⁵⁵ Lietuvos Respublikinės Profesinių Sąjungų Tarybos Sekretoriato, Lietuvos TSR kultūros ministerijos kolegijos ir LLKJS Centro Komiteto sekretoriato nutarimas Nr. 65/85/1-113 „Dėl estradinės muzikos kolektyvų veiklos gerinimo“ (1984 07 16) // LLMA, f. 342, ap. 1, b. 3566, l. 284–293.

⁵⁶ *Yurchak A.* Everything Was Forever Until..., p. 215.

⁵⁷ *Семин В. и Ильинский В.* Вак in USSR или По Волнам..., p. 137.

1985 m. sausio 10-ąja datuojamas Nikolajevo srities (Ukraina) komjaunimo komiteto dokumentas buvo išsiuntinėtas miestų ir rajonų komitetams ir skirtas tik vidiniam naudojimui. Dokumente nurodytos 38-ios problemiškos vakarietiškos grupės ir atlikėjai, kurių muzikos įrašai magnetinių juostų pavidalu cirkuliavo tarp sovietinio jaunimo. Atlikėjai surūšiuoti pagal ydas: *punk*, prievarta, erotika, rasizmas, vandalizmas, antikomunizmas, antisovietinė propaganda, religinis obskurantizmas, neofašizmas ir pan.⁵⁸ Pagal direktyvą grupė „Kiss“ propagavo neofašizmą, *punk*’ą ir prievartą, „AC/DC“ – neofašizmą, prievartą, Donna Summer – erotizmas, Tina Turner – seksas, „Nazareth“ – prievarta, religinis misticizmas, sadizmas.

Kiek anksčiau, 1984 m. spalio 1 d., pasirodė Sąjunginio MMKC dokumentas, skirtas Maskvos garso įrašų studijoms ir diskotekoms patikrinti. Jame rekomenduojama Maskvoje uždrausti groti ir demonstruoti plokšteles, kompaktines kasetes, vaizdo klipus, knygas, plakatus ir kitą kartu išvardytų 73-ų vakarietišku ir SSRS grupių bei atlikėjų produkciją⁵⁹. Kiti sąrašai plačiau komentavo draudžiamų ir „nerekomenduojamų“ grupių kūrybą⁶⁰.

Absoliuti dauguma šių sąrašų orientuota į vakarietiškas ir rusiškas popgrupes, tačiau viename jų⁶¹ puikuoja ir Kauno

grupės „Aliukai“ pavadinimas. Jis minimas tarp draudžiamų iš SSRS išvežti VIA ir roko grupių, kurių kūryboje aptinkama sovietinės tikrovės iškraipymų ir propaguojamos svetimos sovietinei visuomenei nuotaikos bei idealai, magnetofoninių įrašų.

Mosikuojant tokio pobūdžio dokumentais, buvo išiveržta į daugybę SSRS šokių aikštelių, tikrinamos garso įrašų studijos ir konfiskuojami nelegalūs įrašai⁶². Akivaizdu, kad sąrašai buvo ne vien ideologinės kovos įrankis, bet ir priemonė devintajame dešimtmetyje užgimusiui magnetizdato tinklui traukyti.

Lietuvos diskotekininkai gerai prisimena 1984–1985 m. cirkuliavusius draudžiamų grupių sąrašus. Vladas Straupas, vienas pirmųjų Klaipėdos diskotekų vedėjų ir aktyvus melomanas, rengęs Kultūros rūmų diskoteką, liudija:

Buvo draudžiamų dainų sąrašas – kūrinų iš jo negalima buvo groti jokiais aplinkybėmis, pavyzdžiui, „Boney M“ – „Rasputin“, „10CC“ – „Reds In My Bed“, „Pink Floyd“ albumas „The Final Cut“, nes vienoje dainoje yra žodžiai „Brezhnev Took Afghanistan“. Jokiuose skelbimuose, plakatuose negalima buvo vartoti žodžių „rokas“, „rokenrolas“, įrašius juos buvo liepiama išbraukti.⁶³

T. Rybackas gana niūriai tapė SSRS diskotekų likimą, A. Yourchakas jam prieštarauja teigdamas viešą komjaunimo poziciją – sąrašų sudarinėjimas buvo tarsi atgaila prieš partiją, oficiali laikysena politinėje dimensijoje, o sankcijų naudojimo ir žalos intensyvumas kiekviename respublikoje

⁵⁸ *Yurchak A.* Everything Was Forever Until It Was No More..., p. 216.

⁵⁹ Молодежная субкультура 80-х в СССР. Prieiga per internetą: <http://www.kompost.ru/nt_spisok_zapresennyh_grupp.html> [žiūrėta 2012 01 3].

⁶⁰ Аннотированный список зарубежных музыкальных ансамблей и исполнителей, в творчестве которых содержатся идейно и нравственно вредные произведения. Prieiga per internetą: <http://www.kompost.ru/nt_spisok_zapresennyh_grupp.html> [žiūrėta 2012 01 3].

⁶¹ *Семенов В. и Ильинский В.* Back in USSR или По Волнам..., c. 138.

⁶² *Ryback T. W.* Rock Around the Block..., p. 221.

⁶³ *Lebedeva V. V.* Straupas – apie erą be sekso ir rokenrolo. Prieiga per internetą: <<http://www.ve.lt/naujienos/kultura/kulturos-naujienos/v-straupas---apie-era-be-sekso-ir-rokenrolo-69198/>> [žiūrėta: 2011 12 16].

skyrėsi ir priklausė nuo vietinių komjaunuolių, kultūrininkų ir vadinamųjų politrukų. Lietuvoje daugiau diskotekų buvo uždaryta dėl techninio lygio neatitikimo atestacijos metu. Vienas galimų paaiškinimų, kodėl pavyko išvengti susidorojimo ideologine linija – pačių diskotekininkų išmone ir MMKC Estrados-diskotekų skyriaus laikysena, jų tarpusavio sąveika. MMKC seminaruose mokė diskotekininkus rašyti nepriekaištingus scenarijus, kad kontrolės įstaigos neprisikabintų. Mokymus ėjusio Remigijaus Valinto, VU diskotekos „Amicus“ vadovo ir vedėjo, teigimu, viskas buvo daroma gana racionaliai ir daugiausia dėl rajonų centrų diskotekininkų, kad jie turėtų bent kokį supratimą ir nekenktų visam judėjimui. Draudžiamų grupių sąrašai diskotekininkams padalyti rekomenduojant išvardytų kūrinių ir grupių niekur nerodyti, jokiuose raportėliuose nerašyti: „Viskas su mintim, kad būtume protingi ir be reikalo neerzintume ko nereikia.“⁶⁴

Pasimokę diskotekininkai virtuosiškai apžaisdavo apžiūrų ir festivalių komisijas, diskotekų tikrintojus. Pačiame kovos su Vakarų įtaka jaunimui įkarštyje diskotekų repertuaro procentinė išraiška susidėjo iš „ne mažiau 50 proc. sovietinių autorių kūrinių, ne mažiau 30 proc. socialistinių šalių autorių kūrinių, ne daugiau 20 proc. Vakarų autorių kūrinių“⁶⁵. Siekdami pagroti kuo daugiau naujos vakarietiškos muzikos, diskotekų vedėjai tyčia rašydavo per ilgus scenarijus. Schema paprasta: ilgesnis scenarijus – daugiau muzikos, visos privalomos prastos dainos buvo sudedamos į pabaigą ir dėl laiko stokos likdavo

nesugrotos. Dar vieną manevrą prisimena V. Straupas:

<...> eiliniai saugumiečiai nemokėjo kalbų, tad tam, kad paleistum gerą „gabalą“, reikėjo sukurti režimui tinkantį politinį foną. Tarkim, austrų grupės „Supermax“ dainos praktiškai buvo apie seksą, tačiau mes jas leisdavome, pristatę kaip kūrinis apie pažangią Afrikos valstybių kovą su imperializmu – dainose buvo afrikietišku motyvų.⁶⁶

Kovos su „ideologine diversija“ fone vykdyta 1983–1984 m. kampanija panėšėjo į žaidimą – SSRS centro pavyzdžiu Lietuvos SSR vyriausybė, už kultūros priežiūrą, koordinavimą ir kontrolę atsakingos institucijos dubliavo žaidimo taisykles, tačiau su kiekvienu nutarimu, įsakymu ar instrukcija didėjo ne tik vykdytojų, bet ir atsakingų kontrolierių skaičius, o tai reiškė didesnes imituojamas batalijas biurokratinės sistemos viduje nei triuškinamas pasekmes Lietuvos profesionaliajai estradai ir muzikinei saviveiklai.

Išvados

Sovietinio režimo postulatą apie meno tarnystę doroviniam estetiniam darbo žmogaus auklėjimui taikytas ir estradai, kuriai buvo priskiriama profesionali ir saviveiklinė pramoginė muzika.

Oficialios valstybinės kultūros monopolio teikiamomis privilegijomis galėjusi naudotis profesionalioji estrada mokėjo didesnę duoklę ideologinei cenzūrai kūrybinės laisvės prasme. Laisviau po profesiniu sąjungų sparnu kvėpavusi muzikinė saviveikla savo veiklą plėtojo oficialios kul-

⁶⁴ Neskelbtas interviu su R. Valintu. 2011 m. gruodžio 1 d.

⁶⁵ *Троцкий А.* Back in the USSR..., c. 135.

⁶⁶ *Lebedeva V. V.* Straupas – apie erą be sekso ir rokenrolo. Prieiga per internetą: <<http://www.ve.lt/naujienos/kultura/kulturos-naujienos/v-straupas---apie-era-be-sekso-ir-rokenrolo-69198/>>.

tūros užribyje (be įrašų, spaudos, radijo), tačiau būtent mažesnis kontroliuojančių institucijų dėmesys ją pavertė alternatyvios jaunimo muzikinės kultūros židiniu.

Nuolatinis viešas ideologinės prieštaros vakarietišakai muzikai deklaravimas, saviveiklinių autorių ignoravimas, nesugebėjimas adekvačiai reaguoti ir patenkinti jaunimo muzikinių poreikių nulėmė muzikinio pagrindžio atsiradimą: muzikos entuziastai kartu su valstybinio kultūros sektoriaus darbuotojais kūrė alternatyvią pusiau legalią organizacinę infrastruktūrą ir nelegalią koncertinę ekonomiką. Muzikinio pagrindžio plėtra buvo tiesiogiai susijusi su melomanų ir diskotekininkų judėjimais, magnetizdato tinklu.

Palapsniui profesionali estrada ir muzikinė saviveikla patyrė niveliaciją. Filharmonijos kolektyvuose atsirado muzikinio išsilavinimo neturinčių saviveiklininkų ir ištisų VIA – taip tikėtasi užkaišioti neįvykdomų pelno planų skylės. Saviveiklinių VIA prieglobsčiu naudojosi ideologinės kontrolės vengę ir norėję laisvesnėje atmosferoje tenkinti savo kūrybines ambicijas muzikos profesionalai.

Aštuntajame dešimtmetyje susiklosčiusių valstybei ideologiškai ir finansiškai žalingų oficialiosios estrados ir muzikinės saviveiklos praktikų korekciją sąlygojo nauja Šaltojo karo fazė ir politinės SSRS valdžios pasikeitimas. J. Andropovo ir

K. Černenkos diriguota kova prieš masinę Vakarų kultūrą ir jos diktuojamo gyvenimo būdo išsigalėjimą tarp sovietinių piliečių nulėmė profesionalios estrados ir muzikinės saviveiklos bei muzikinio organizacinio pagrindžio drausminimo kampaniją.

1983 m. antroje pusėje prasidėjusi kampanija vykdyta dviem kryptimis: 1) teisine-administracine: šalinami finansiniai pažeidimai koncertinėse organizacijose, trandomi nelegaliai koncertuojantys ir iš valstybinių filharmonijų pelną atimantys saviveikliniai VIA, siekiama pažaboti magnetizdatą; 2) ideologine: repertuaro reikalavimų griežtinimas, instrukcijos VIA kūrybai, aprangai, sceninei kultūrai.

Nors vykdant 1983–1984 m. akciją neišvengta nuostolių – išformuotas etatinis Lietuvos SSR filharmonijos roko kolektyvas „Saulės laikrodis“, estradinis ansamblis „Vilniaus aidai“, metams sustabdyta A. ir G. Tautkų saviveiklinio VIA (būsimos grupės „Rondo“) koncertinė veikla, keli VIA ir diskotekos neįveikė respublikinės atestacijos – apskritai kampanijos poveikis Lietuvos SSR muzikinei scenai buvo minimalus. Padvelkus *perestroikos* vėjui naujas leistinumą ribas bandė pirmieji „Lituanikos“ ir Roko maršų festivaliai, dar neseniai pagrindiniais principais muzikinę saviveiklą organizavę „menedžeriai“ sparčiai kūrė jau legalią koncertinę ir vadybinę infrastruktūrą.

ESTRADA AND AMATEURISH MUSIC IN THE 8–9TH DECADES IN SOVIET LITHUANIA: CREATION OF ALTERNATIVE FORMS AND THE LAST DICTATE

Birutė Kuklytė

S u m m a r y

The professional Soviet estrada (stage music) was able to use the privileges of the official national cultural monopoly; however, it had to pay a price to the ideological censorship over the creative freedom. Amateurish music, operating on the margins of the official culture, could breathe more freely under the wing of professional unions; however, the lesser attention of the controlling institutions transformed it into a cultural centre of alternative youth music.

The constant public ideological conflict with the Western music, disregard of the amateur artists, inability to satisfy the musical needs of the youth determined the rise of the underground music: music enthusiasts and employees of the state culture sector created the alternative illegal concert economy and a semi-legal organizational infrastructure. The spread of the underground music was correlated with the movements of music lovers and disco goers, as well as with the network of the Magnitizdat.

Because of the increased tension of the Cold War and the changes of the leaders of the USSR in the end of 1983, a disciplinary campaign against estrada and amateurish music was initiated. It was carried out in two directions: 1) legal-administrative: to eliminate financial infringements in the concert organizations; to halt amateur vocal and instrumental ensembles (VIA) performing illegally, thus stealing profit from the national philharmonics; and to eliminate the Magnitizdat; 2) ideological: tightened repertoire requirements and instructions provided for the VIA music, dress-code and stage culture.

Even though loss could not be avoided during the 1983–1984 campaign (a couple of philharmonic ensembles, amateur bands and discos were disbanded), generally, its influence on the Soviet Lithuanian music stage was minimal.

*Įteikta 2012 03 13
Parengta skelbti 2012 04 06*